

Makale Geliş | Received: 04.03.2017
Makale Kabul | Accepted: 10.03.2017
Doi: 10.18795/gumusmaviatlas.306047

Olcay TİRE

Öğretim Görevlisi | Lecturer
Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Tunceli-Türkiye
Munzur University, Faculty of Letters, Department of Sociology, Tunceli-Turkey
olcaytire@gmail.com

Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu

Öz

Toplum, cinsiyetlerinden ötürü kadın ve erkeğe ayrı ayrı muamelelerde bulunur; onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler, duygular yükler. Ataerkil toplumsal ilişkiler zemininden yükselen bu ayrım, her toplumda rol farklılaşmalarına ve cinsiyete dayalı eşitsizliklere yol açmıştır ve de açmaktadır. Bu rol farklılaşmaları, toplumda kadınların değersiz görülen ev ve bakım işlerinden (çocuk-yaşlı-hasta bakımı) sorumlu tutulmalarına, dolayısıyla kadınların toplumda pasif bir konumda olmalarına neden olmaktadır. Buna karşın erkeklerse çok daha etkin pozisyonları ellerinde tutmaktadırlar. Kadınlara biçilen bu geleneksel roller, bir yandan onların toplumsal hiyerarşideki derecesini alçaltırken diğer yandan erkelere göre daha kolay ve derinden yoksullaşmalarına neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı da kadın cinsi üzerinden toplumsal cinsiyet ve yoksulluğun neden sonuç ilişkilerini açıklayıp kadının ücretsiz olarak gerçekleştirdiği bakım emeğindeki sömürüyü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkil Sistem, Bakım Emeği, Kadın Yoksulluğu.

Women’s Poverty in Turkey in terms of Gender Roles

Abstract

Because of their sex, society is in separate treatment of men and women; and loads them different features, behaviours, tasks, emotions. This distinction, rising from patriarchal social relations, has led and is open to role differentiation and sex-based inequalities in every society. This role differentiation causes women to be held accountable for invaluable home and care work (child-elderly-patient care) in society, thus causing women to be in a passive position in society. On the other hand, men hold much more effective positions in their hands. This traditional role, which is imposed on women, causes them to lower their social hierarchy and, on the other hand, become easier and deeper impoverished than men. The purpose of this work is to explain the cause and effect relations of gender and poverty over the female sex and to reveal the exploitation of the care that the woman carries out free of charge.

Keywords: Gender, Patriarchal System, Care Labor, Women Poverty.

Giriş

Türkiye'de tarihsel olarak birikegelmiş ve halen güncelliğini koruyan önemli toplumsal sorunlardan birisi yoksulluktur. Yoksulluk, genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama durumuyken bunun yaratıları olarak insan yaşantısının onurlu bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli olan gıda, temiz su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri ve güvenlik gibi temel gereksinimlerden mahrum olmak şeklinde tanımlanabilir. Buna göre yoksulluk, bir eşitsizlik göstergesidir.

Yoksulluk ve eşitsizlik bağlamının negatif kutbunda bulunan en görünür kesim kadındır. İlk bakışta ilkel bir ayrıma dayanıyor gibi görünen bu durum, doğrudan toplumsal cinsiyet meselesine açılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, yapay cinsel rol ve statüleri belirleyen haksız bir kader gibidir. Bu kaderin ağırlığını Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar daha çok yaşamaktadır. Bu bağlantılardan çıkan kısa ama kesin sonuç, Türkiye'de kadınların cinsiyetlerinden ve cinsiyet rollerinden dolayı yoksulluğu, erkeklerden hem nicelik hem de nitelik bakımlarından daha fazla yaşamakta olduklarıdır.

Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini

Hemen hemen tüm toplumların kadına ve erkeğe yaklaşımları başkadır. Toplumlar, kadına farklı özellikler, davranışlar ve görevler; erkeklere ayrı nitelikler ve sorumluluklar yükler. Toplum, kadın ve erkeğe karşı yalnızca beklenti ve öneriyle yaklaşmaz, birçok şeyi onlara aynı zamanda dikte eder. Cinslere yönelik bu toplumsal yaklaşım farklılıkları birçok nedene bağlanabilir. Ama bunu açıklamamızın en temel gerekçelerinden biri cinsiyet ve özellikle de toplumsal cinsiyettir. Zaten bunun için İngilizcede birbirinin aynı olmayan sex (biyolojik cinsiyet ve farklılıklar) ile gender (toplumsal cinsiyet ve farklılıklar) terimleri kullanılır. Böyle bir ayrım neredeyse evrensel olduğu için Türkçede de bu iki kavram "cinsiyet" ve "toplumsal cinsiyet" ifadeleriyle karşılanmaya çalışılır.

Genel olarak toplumsal cinsiyet (gender), kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit 2003: 83). Bu nedenle biyolojik cinsiyeti doğa belirlerken toplumsal cinsiyeti daha doğrusu biyolojik cinsiyete ait olduğu düşünülen rol ve davranış kalıplarını toplumun kültürü, yaşanan yer ve zaman tayin etmektedir. O halde toplumsal cinsiyetin bir oluşum olduğu söylenebilir; toplumsal cinsiyet (her ne kadar doğaya dayandırılrsa da) doğal değil, insani yani kültürel bir süreçtir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet açısından dünyanın her yerinde, her zaman geçerli olan tek tip kadınlık ve erkeklik kalıplarının görülmesi olanaksızdır denebilir.

Bu yargıyı destekleyecek pek çok örneğe kolaylıkla rastlanabilmektedir. Bu anlamda bir kabile kızı hayvan otlatarak meyve, yaprak veya dal toplayarak ormanda özgürce dolaşırken orta sınıftan gelen şehirli bir kız çocuk okula ya da eve yönlendirilebilir. Bakıldığı zaman her ikisi de biyolojik açıdan kız çocuğudur. Fakat vücutlarının aynı olduğu gerçeğine rağmen farklı yetenekler, amaçlar ve hayaller geliştirmişlerdir (Bhasin 2003: 4). Çünkü onlara kendi kültürlerinin idealleri, yasakları, doğruları, yanlışları öğretilmiştir. Onlar farklı şekillerde toplumsallaştırılmışlardır.

Tıpkı bunun gibi henüz çocukluktan (ve hatta belki bebeklikten) itibaren bireylere toplumsal cinsiyetleri öğretilmektedir. Bir erkek ya da kadın olarak nasıl ve kim olmaları veya olmamaları gerektiği toplumca bireylere kibarca emredilmektedir. Bu süreçle ilgili olarak Simone de Beauvoir “Kişi kadın doğmaz, kadın olur.” demektedir. Buna göre Beauvoir için toplumsal cinsiyet ‘inşa edilmiş bir şeydir’ (Akt. Butler 2012: 54). O halde toplumsal cinsiyet, biyolojik olarak erillik ve dişilik üzerine kurulmuş toplumsal ve kültürel aşamalarla ilintilidir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumun kadın ve erkeklere geleneksel olarak yüklediği rolleri ifade etmektedir. Kadınlık ve erkekliğin kültürel olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu söylemek, onları biyolojik özelliklerden daha az “gerçek” yapmaz. Kişisel olarak hoşlanmasak ve benimsemesek bile, cinsiyetin bu şekilde kurulması, bizim benliklerimizin kuruluşunun da bir parçası olur, bizim nasıl insanlar olduğumuzu, neleri yaptığımızı, neleri hayal ettiğimizi, nelerden vazgeçtiğimizi belirler

(Bora 2008: 12). Yani toplumsal cinsiyet rollerimizi belirler. O halde toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlığın ve erkekliğin sosyal ortamlarda ifade edilmiştir.

Erkek ve kadınlara atfedilen çeşitli özellik ve roller, çocuk doğduğu anda başlamakta, kızlar pembe, erkekler mavi olmak üzere birbirinden farklı giydirilerek erkek ve kız çocuklarına farklı nitelik ve roller atfedilmektedir. Pek çok toplumda kadınlardan yumuşaklık, uysallık, nezaket, ilgi gösterme, besleyip yetiştirme ve itaat gibi niteliklere sahip olmaları ve bunları mükemmelleştirmeleri; erkeklerden ise güçlü, girişken, lider, özgüvenli, rasyonel, bağımsız ve rekabetçi olmaları beklenir. Kadınların isimleri bile bağımlı, şefkatli, duygusal anlamları çağrıştırırken (Ceylan, Duygu, Gül, Narin, Lale vb. gibi), erkek isimleri güçlü, rekabetçi, bireyci anlamları çağrıştırır (Aslan, Yiğit, Kudret, Kuvvet, Çınar, Doğan, Şahin vb. gibi). Hatta bu niteliklerin, daha sonraki hayatlarında erkek ve kadınları özel rollere yakınlaştıracakları öngörülmektedir. Örneğin Batı'da, girişken doğalarının iş ve politika hayatında çalışmak için erkekleri daha yetenekli hale getireceğine inanılırken uysal ve yetiştirici tabiatları kadınları evde doğal bebek ve çocuk bakıcısı haline getirmiş, hemşirelik, öğretmenlik ve kütüphanecilik gibi bakım uzmanlığı olarak adlandırılan işlere yakınlaştırmış görünmektedir (Enlwestle 2012: 216).

Toplumsal cinsiyet rolleri, o toplum içerisinde kişilerin sahip oldukları cinsiyetlere göre toplumun beklentilerini ifade eden, alışkanlık, hal, tavır ve değerleri içinde taşır (Ersoy 2009: 215). Toplumsal cinsiyet rolleri, hemen her toplumsal yapıda görülmektedir. Ancak geleneksel toplumlarda bunun şiddeti ve sınırları daha keskindir. Böylesi yapılarda "kadın", diğer statü ve rolleri ne olursa olsun öncelikle "dişi" olarak belirlenmektedir. Kadının hayattaki esas rolü, iyi bir anne ve iyi bir eş olmaktır. Dolayısıyla iyi bir anne ve iyi bir eş olmak adına, aile içindeki bakım emeğini ve ev işlerini yapmak da kadınlara aittir.

Bakım Emegi ve Ev İŖi

Toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistem gereği, kadın aile içinde bakım ve ev işlerini yerine getirmekten sorumludur. Kadının başlıca görevi bebeklerin, çocukların, kocanın, varsa evin yaşlılarının ve hastalarının bakımını ve ev işlerini yerine getirmektir. Bu işler, aile üyelerinin yemeklerini hazırlamak, ihtiyaç duyanların yemeklerini yedirmek, onların ve evin temizlik ihtiyaçlarını gidermektir. Kocanın görevi ise kamusal alanda çalışıp evin, eşin ve çocukların ekonomik giderlerini karşılamaktır. Ekonomik anlamda çalışan para kazanan koca olduğu için iş dönüşü evde kocaya dinlenme ve konfor olanakları sunmak da kadına aittir. Bununla birlikte akraba ve arkadaşlarla ilişkilerin sürdürülmesi, görüşmelerin ayarlanması, misafirlerin ağırlanması gibi işler de kadınlara aittir. Bu çerçevede “bakım emegi, bir bireyin karşısındaki kişinin refahını ve iyiliğini sağlamak ve onun ekonomik ve sosyal yaşama katılımını yeniden üretmek amacıyla yürütölen etkinliklerin bütününden oluşur” (Urhan 2016: 124).

Ev işi, toplumların yerleşik düzene geçmesiyle başlamış ve bireylerin kendilerini yeniden üretmeleri anlamında her zaman önemli olmuştur. Ev işi, aile bireylerinin kendilerini bir ertesi güne hazırlaması için harcanan toplam emektir (Kalaycıoğlu ve Rittersberger Tılıç 2001: 153). Renzetti ve Crran ise ev işlerini şöyle tarif ederler: Ev işleri seksenden fazla görevi içermekle birlikte uzmanlaşmış işlere dâhil edilmez. Ev işleri sürekli tekrarlanır, asla tamamen bitmez. Özel yaşamla ilgilidir ve sadece evde yapılır (*Akt.* Dökmen 2010: 195). Yani yaşamak için yapılması gereken temel işlerdir. Günümüzde bu işlere örnek olarak ev için alışveriş yapma, yemek yapma, bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, ütü yapma, ev süpürme, yer ve cam silme, banyo ve tuvalet temizliği gibi işleri sayabiliriz.

Kadınlar bu işleri en sevdikleri, en yakın oldukları kişiler için yaparlar. Hatta sevginin, aşkın dışı vurulması olarak algılanır bu işlerin büyük bir bölümü. Bu öznel, ele gelmeyen, görünmeyen biçimiyle kadınların karşılıksız emegi sevgi karşılığı çalışmadır (Acar 2009: 19). Bu emek, ataerkil sistemde kadın olmanın doğal bir gereği olarak göröldüğünden kadınlara hiçbir şekilde maddi karşılık verilmez. Dolayısıyla aile

üyeleri için yapılan bakım emeği ve ev işleri çalışma olarak da görülmez. Kadının kocasına ve çocuklarına sevgisinin, saygısının ifadesidir. Bu nedenle bu işlerin mesai saati, hafta sonu tatili, bayram tatili yoktur. Kadınlar, yalnızca uydukları saatlerde bu işlerden muafırlar. Özellikle ücretli bir işte çalışmayan ev kadınlarının çalışmalarını, boş zamanlarını, günlük yaşamlarını birbirinden ayırmak çok güçtür, neredeyse imkânsızdır. Bakım emeği işleri, genellikle çabuk tüketilen ve emek yoğun işler olduğundan, kadınların çok zamanlarını alan işlerdir. Bakım emeği ve ev işleri kadınların yalnızca zamanlarını almamaktadır, onların erkeklere göre daha çok yoksullaşmalarına da neden olmaktadır.

Kadın Yoksulluğu

“Kadın yoksulluğu” kavramı, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle 1980’lerden itibaren gündeme gelen bir kavram olmuştur. Ancak yoksulluğun kadınlaşması kavramı, ilk kez 1978 yılında Diane Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce bu kavramı 1976 yılında Amerika’daki 15 milyon yoksul kişinin üçte ikisini kadınların oluşturmasına ve zaman içinde kadınların işgücüne katılım oranındaki artışa rağmen kadınların ekonomik durumlarının giderek kötüleşmesine dikkat çekmek için kullanmıştır (Pearce 1978: 28).

“Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı ile birbiriyle ilişkili fakat farklı fikirler anlatılmaktadır. Kimi zaman kadınların daha sıklıkla yoksul oldukları, kimi zaman kadınlar arasında yokluk sıklığının erkeklere kıyasla artmakta olduğu, kimi zaman kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğundan daha keskin ve çok boyutlu olduğu, kimi zaman da bunların tümü ya da bazıları bir arada kastedilmektedir (Hattatoğlu 2007: 6). Toplumsal cinsiyet perspektifiyle yoksulluk çalışmalarına bakmanın temelleri ise Amartya Sen’in geliştirdiği yapabilirlik (kapasite) yaklaşımıyla başlamıştır (Kaymak 2011: 69). Amartya Sen (2004: 126) yoksulluğu, standart yoksulluk ölçütü olan gelir azlığından ziyade temel kapasitelerden yoksun olma hali olarak görmektedir. Amartya Sen, yoksulluğun gelir azlığı ile ilgili klasik tanımını reddetmekte ve yoksulluğa

yapabilirlik kavramıyla yaklaşmaktadır ve şu şekilde açıklamaktadır: Kapasite yoksunluğu yaklaşımı ya da diğer adıyla yapabilirlik yaklaşımı, düşük gelirin yoksulluğun başlıca nedenlerinden biri olduğunu kabul eder. Ancak kapasite yoksunluğu üzerinde –dolayısıyla gerçek yoksulluk üzerinde– gelir azlığından başka etkiler vardır. Gelir ile kapasite arasındaki ilişki, kişinin yaşından, toplumsal cinsiyetten ve toplumsal rollerden (örneğin annelik, aile yükümlülükleri), yerleşim yerinden, epidemiyolojik atmosferden (örneğin bir bölgedeki salgın hastalıklarla) ve kişinin denetleyemeyeceği ya da sadece kısmen denetleyebileceği diğer değişkenlerden güçlü bir biçimde etkilenmektedir. Bu nedenle sadece gelir düzeyini temel alan bir yaklaşımla yoksulluğu açıklamak doğru olmayacaktır (Sen 2004: 126-128).

Kapasite yoksunluğu yaklaşımı (yapabilirlik yaklaşımı), eşit hakların eşit yapabilirlikler anlamına gelmediğini göstermesi açısından da önemlidir. Mesela, hamile veya küçük çocuklu kadınların çalışma hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olmaları, onların çalışma hayatında eşit başarı şansına sahip olduklarını göstermemektedir (Buğra 2007: 7). Dolayısıyla dezavantajlı gruplara eşit fırsatlar vermek, onların eşit haklara sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Örneğin, hamileliğin son dönemlerinde ve hamilelik sonrası çocuk bakım izni kullanan kadının iş yaşamı riskli bir konuma girmektedir. Çocuk bakımı hala kadın işi olarak algılandığı için bazı işverenler, kadınların işlerini aksatacaklarını düşündüklerinden işyerlerinde evli kadınları ya çalıştırmamaktadırlar ya da pasif işlerde çalıştırmaktadırlar. Kamuda ise yasalar önünde eşitlik görünse de burada da bir ayrımcılık vardır. Örneğin, annelik rolünden dolayı kadınlar, yönetici pozisyona getirilmezler ya da hamilelik sonrası bıraktığı pozisyondan başlayamazlar.

Kadın yoksulluğu, temelinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve ataerkil sistemin neden olduğu birçok eşitsizliklerin bir araya gelmesiyle oluşan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların bakım emeğinden ve ev işlerinden sorumlu tutulmaları, kadınların eğitim ve iş yaşamında eşitsizliklerle karşılaşmalarına dolayısıyla yoksullaşmalarına yol açmaktadır.

Toplumsal cinsiyet olgusu, dünyada ve Türkiye’de kadın ve erkek işi arasında ayırım yapar. Bu ayırım ücretsiz ve değersiz görülen bakım ve ev işlerinden kadını, ücretli işlerden erkeği sorumlu tutar. Erkeğin işi, çalışma olarak değerlendirilirken kadının evde yaptığı işler, çalışma olarak değerlendirilmez. Çalışma olarak değerlendirilmeyen ev işleri ve bakım işleri, Yaman’ın dediği gibi kadınların günlük yaşamda büyük bir zamanını alarak hem kendi bireysel yetilerini geliştirmelerine hem ücretli bir iş edinmelerine hem de sosyal güvenlik sisteminin sağladığı gelecek ücretinden faydalanmalarına engel olmaktadır (Yaman Öztürk 2010: 58-63). Örneğin, Türkiye’de ilk defa 2006 yılında TÜİK tarafından yapılan zaman kullanım anketi sonuçlarına göre, ücretli bir işte çalışmayan kadınlar ev işi ve aile üyelerinin bakımı için günde ortalama 5 saat 43 dakika harcarken ücretli bir işte çalışan kadınlar ise ortalama 4 saat 19 dakika ayırmaktadırlar. Ancak ücretli bir işte çalışan erkekler, bu işlere ortalama 51 dakika ayırırken çalışmayan erkeklerde bu süre sadece 1 saat 12 dakikadır (TÜİK 2007). Görüldüğü gibi Türkiye’de işgücü piyasasına katılan kadınlar, katılmayan kadınlara kıyasla daha büyük bir çalışma yükünün (karşılıksız ve ücretli çalışma süresinin toplamı) altına girmektedirler.

Ücretli çalışma kadınların bakım emeğini azaltmıyor, daha fazla yorulmalarına, kendilerine ayıracak zamanlarının azalmasına neden olmaktadır. Bu durumda, kadınların ev dışında çalışmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla “piyasada çalışma fırsatı olan kadınlar, özellikle evli kadınlar, toplamda ücretli ve karşılıksız işte uzun saatler çalışmakla işgücü piyasasında çalışmamak arasında seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar” (Dedeoğlu 2012: 180). Bu nedenle maddi bir zorunluluk olmadığı sürece çalışmayı kendileri de tercih etmemektedirler. Ayrıca kadınların en önemli görevinin eş ve annelik olduğunu öğrenerek toplumsallaşmaları da ücretli çalışmayı ikincil plana atmalarına yol açmaktadır. TÜİK Ağustos 2014 Hane Halkı İşgücü Araştırması’na göre, kadınların işgücüne dâhil olmama nedenleri arasında yüzde 58,2’yle ev işleriyle meşgul olma gelir. Bu neden erkeklerde hiç görülmezken erkeklerde yüzde 38,1 ile emeklilikten dolayı işgücüne dâhil olmama ilk neden arasındadır. Fakat kadınlarda emeklilikten dolayı çalışmama

yüzde 3,9’dur (TUİK 2014). Çünkü Türkiye’de kocanın gelirinin asıl gelir olduğu ve kadınların gelirinin ek, destek, bir süreliğine gerekli gelir gibi algılandığı kadınlık ideolojisinde çalışmanın, emekli olmanın önemli bir yeri yoktur (Kümbetoğlu vd. 2012a: 87). Hâkim kadınlık ideolojisi, kadınların hem çalışma hayatından kolayca ayrılabilmelerini hem de daha düşük ücretlerle çalışmaya razı oluşlarını kolaylaştırmaktadır (Kümbetoğlu vd. 2012a: 59). Dolayısıyla bu hâkim kadınlık ideolojisi, kadınların yoksullaşmasına yol açmaktadır. Nitekim TUİK’in 2006 yılında yaptığı Aile Yapısı Araştırması’na göre, kadınların yüzde 10’u, erkeklerin yüzde 23’ü kadınların çalışmamaları gerektiğini savunmaktadırlar, nedenlerin başında da kadınların asli görevinin çocuk bakımı ve ev işlerinin olduğu düşüncesi gelmektedir. Diğer nedenlerin dağılımını ise şu şekildedir:

	Kadın	Erkek
Kadının asli görevi çocuk bakımı ve ev işleridir	64,7	60,7
Gelenek göreneklerimize aykırı	14,1	12,0
Çalışma ortamları kadın için güvenli değildir	9,5	16,5
Çalışan kadının çocukları mağdur olur	7,8	7,0
Ücretli bir işte çalışmak kadını yıpratır	2,5	2,0
Diğer	1,4	1,8
Toplam	100,0	100,0

Tablo 1: Kadının Çalışması Konusuna Toplumun Bakış Açısı (TUİK Aile Yapısı Araştırması 2006)

Araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, cinsiyetçi işbölümünden dolayı ev işi ve çocuk-hasta-yaşlı bakımının kadınlardan beklenmesi, kadınların sosyal güvencesi olan ücretli bir işte çalışmasının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmaktadır. Yine 2015 işgücü istatistiklerine göre, 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilen kadınların oranı %30,3 iken erkeklerin oranı %71,3’tür (TUİK 2016). Bu veri de Türkiye’de kadınların erkeklere göre niçin daha çok yoksul olduklarını göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların eğitim yaşamına katılmasında ve devam etmesinde de önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu engel de kadınların erkeklere göre daha çok yoksul olmalarına neden olmaktadır. Yoksulluk, kız çocuklarına verilen eğitimin süresi ile başlamakta, sonra da yaşamları boyu devam etmektedir. Çünkü günümüzde kaliteli, iyi olanaklara sahip bir yaşam sürmenin ön koşulu iyi bir eğitim almaktan geçmektedir. TÜİK'in verilerine göre, eğitim durumu düştükçe yoksul olma riski artmaktadır. 2009 yılında okuyamaz olmayan veya bir okul bitirmeyen kadınlarda yoksulluk oranı %29,5, lise ve dengi okul bitirenlerde %4,8 iken fakülte ve üstü mezunlarda %0,4'tür (TÜİK 2014). Eğitim düzeyi arttıkça kadınların düzenli, güvenceli, yüksek ücretli, formel işlerde çalışma olanakları artarken eğitim düzeyi düştükçe de işsiz kalmaları veya düzensiz, güvencesiz, düşük ücretli, enformel işlerde çalışma durumları dolayısıyla yoksullukları artmaktadır.

Kız çocuklarının okula gönderilmemesi, eğitimlerinin yarıda kesilmesi ataerkil sistemin kadınlara dayattığı toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Bu role göre kadının görevi, evin ve aile üyelerinin bakımı iken kocanın görevi para kazanıp evin ve aile üyelerinin geçimini sağlamaktır. Dolayısıyla Türkiye'de geleneksel yapıdan gelen yoksul aileler, kız çocuklarının evlendikten sonra kocalarının sorumluluğunda olacağını düşündüklerinden kız çocuklarını okula göndermeyip erkek çocuklarını göndermektedirler.

Türkiye'de kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü, kadınların işgücü arzının düşük düzeyde kalmasında etkilidir. Ülke genelinde erkekler eğitim düzeylerinden bağımsız olarak işgücüne katılırken kadınların eğitim düzeyi ile işgücüne katılması arasında güçlü bir ilişki vardır (Toksöz 2012: 115). TÜİK'in Hanehalkı İşgücü Araştırması'na göre (Mayıs 2014), okuyamaz olmayan kadınlarda istihdam oranı %16,4 iken erkeklerde bu oran % 30,5'tir. Lise altı eğitimli kadınların istihdam oranı % 24,6'dır, buna karşın erkeklerde % 63,9'dur. Lise eğitimi alan kadınlarda da durum değişmiyor, bu kadınların % 27'si erkeklerin ise % 65,5' i istihdama katılmaktadır. Ancak yüksek öğretim mezunlarında artış görüyoruz, burada kadınların % 61'i erkeklerin % 79,2'si istihdama katılmaktadırlar.

Görüldüğü gibi Türkiye’de kadınlarda eğitim ile ücretli işgücüne katılım arasında bir paralellik vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe ücretli işgücüne katılma olasılığı artmaktadır. Çünkü kadınlar için eğitimle birlikte iş ve aile yaşamını uzlaştırma olanaklarına ulaşma nispeten daha kolaylaşmaktadır. Yüksek eğitimle formel piyasada istihdam edilme olasılığı artmakta, böylece eğitilmiş kadın annelik, emzirme izni ve doğum sonrası işine geri dönme gibi yasal haklardan faydalanabilmektedir. Yüksek eğitimin olanaklı kıldığı yüksek ücretler sayesinde ev ve çocuk bakımına ilişkin hizmetleri piyasadan tedarik edebilmektedirler (İlkkaracan 2010: 23). Daha düşük eğitim düzeylerindeki kadınlar ise çoğunlukla enformel nitelikteki işlerde çalışmalarını ve ücretlerinin görece düşüklüğü nedeniyle bu tür uzlaştırma olanaklarından yoksun bulunmaktadırlar (İlkkaracan 2012: 205; Toksöz 2012: 115). Bu nedenle ilköğretim ve lise mezunu kadın nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan grupta, emek piyasasına katılım evlilik ve doğum öncesi genç yaşlarda kısa süreli olarak gerçekleşmekte, evlilikle birlikte emek piyasasının sunduğu çalışma koşullarının bir zorunluluğu olarak piyasadan çekilme gerçekleşmektedir (İlkkaracan 2012: 213). Bu durumun nedeni ise toplumsal cinsiyet rolleri gereği çocuk bakımının ve ev işlerinin sadece kadınlara ait olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Ücretli bir işte çalışan kadınlar ve erkekler, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak belirli mesleklerde ve pozisyonlarda yoğunlaşmaktadırlar. Erkekler imalat, inşaat, ticaret, ulaştırma, haberleşme, yönetim ve yasama alanlarında yoğunlaşırken kadınlar, sağlık, sosyal hizmet ve eğitim alanlarında yoğunlaşmaktadırlar (The World Bank 2014: 21). Tüm kültürlerde öğretmenlik, hemşirelik, bakım hizmetleri, sekreterlik ya da şirketlerde ve bankalarda orta kademe büro personeli gibi güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler, kadın meslekleri olarak anılmaktadırlar. Bu meslekler, kadın meslekleri olarak anılmaya başlayınca, her ülkede bu meslekler gözden düşerken düşük ücretli ve düşük statülü işler durumuna gelmişlerdir (Koray 2008: 355). Kadınlar, formel sektörün en düşük statülerinde yer aldığı gibi, enformel sektörde de çoğunlukla kadınlar çalışmaktadırlar.

Türkiye'de özellikle kırlarda en ağır, emek yoğun işlerde boğaz tokluğuna çalışan kadınlar, kentlerde kayıt dışı sektörde (gündelikçilik, ev konfeksiyonculuğu vb.) ya da en düşük alanlarda (sanayi, tekstil, gıda) istihdam edilmektedirler (Demir 2003: 280). Enformel sektörün, sosyal güvencesi ve sosyal hakları olmayan iş alanları sunması kadınları yoksulluğa itmektedir. Bu olumsuz niteliklerine rağmen Türkiye'de kadın işgücünde kayıt dışılık gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü kadınların, fakirliğe ve işsizliğe direnme araçları en alt düzeyde olduğu için bu koşullara razı olmaktan başka çareleri bulunmamaktadır (Kümbetoğlu vd 2012b: 306). TÜİK 2014 Ocak dönemi verilerine göre erkek istihdamının %27,5'i kayıtsızken kadın istihdamının %48'ini kayıt dışı çalışma oluşturmaktadır (Akt. KEİG 2014: 17). Kadınların, enformel sektörde yoğun olarak çalışmalarının sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Kadınların, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamaları nedeniyle mesleki becerilerinin eksik olması, aile içindeki konumları (asıl gelir getiricinin erkek olması nedeniyle düşük ücretli çalışmaya rıza göstermeleri), işgücü piyasasının uysal bireyleri olmaları ve sigortasız çalışmaya ses çıkarmamalarıdır (Şener 2012: 55).

Kadınlar, ücretli işte çalışırken de erkeklere göre yoksuldurlar. Çünkü erkeklerle aynı işi yapan kadınlar erkeklerden daha az kazanırlar. ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) 83 ülke analizine göre, ücretli işlerde kadınlar, erkeklerden ortalama yüzde 10 ile yüzde 30 daha az kazanırlar. Ücret farkı özellikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde daha keskinen yüksek gelirli OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkelerinde bile fark bulunmaktadır (The World Bank 2014: 2). Türkiye'de de ücretli çalışan kadınlar ile erkekler arasında ücret farkı bulunmaktadır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2014 sonuçlarına göre, yüksek öğretim mezunu bir kadın çalışanın yıllık ortalama esas iş geliri, aynı eğitim düzeyinde bir erkek çalışanın yıllık ortalama esas iş gelirinden %1,3 oranında düşük gerçekleşirken bu farkın en fazla olduğu eğitim düzeyi %1,8 ile lise altı eğitimlidir (TÜİK 2016). Bunun nedeni ise değersiz görülen ev içindeki karşılıksız bakım emeğidir. Bu emek, kadının emeğinin ücretli işte de değersiz görülmesine neden olmaktadır. Bakım emeği kadının başlıca görevinin anne ve eş rolleriyle özdeşleşmesine yol açarken ücretli çalışan kadının belirli

mesleklerde toplanmasına ve ücretinin de eve bir katkı, harçlık olarak görülmesine, değersizleşmesine yol açmaktadır.

Kadınların bakım emeği, erkekler tarafından el konulan bir emektir. Bu emek sayesinde erkekler güç kazanır, kadınlarla kıyaslandığında daha iyi işlerde çalışır, politikaya, sendikal faaliyete katılır, sınıfına göre sermeye biriktirirler. Buna karşılık kadınlar evde karşılıksız emek harcadıkça güç yitirir, politikadan, kültürden dışlanırlar; düşük ücretli, güvencesiz işlere razı olmak zorunda kalırlar (Acar ve Demiryontan 2008: 12). Dolayısıyla kadınlar sosyal, politik ve ekonomik alanlarda yoksullaşmaktadır. Bu yoksullaşma da kadınların hem aile içinde hem toplum içinde hiyerarşinin alt sıralarında yer almalarına ve erkeğe bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

Sonuç

Türkiye’deki kadın yoksulluğu, temelde ekonomik ve cinsiyetçi faktörlere dayanmaktadır. Buna göre kadınlar, gelir dağılımındaki bozuklukların yarattığı yoksulluk kadar kadın olmanın getirdiği yoksullukları da yaşamaktadırlar. Kadın yoksulluğuna yol açan ana etken, toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistemin katılımı nedeniyle kadının erkekle eşit görülmemesi ve bakım emeğinden sorumlu tutulmasıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların aile yaşamında, eğitim alanında, iş hayatında ikincil statüde görülmelerine sebep olurken yönetim ve karar alma süreçlerinden de dışlanmalarına yol açmaktadır. İkincil statü ve dışlanma ise kadınları erkeklere göre daha çok yoksullaştırmakta ve güçsüzleştirmektedir.

Erkek egemen toplumdaki toplumsal cinsiyetçi işbölümünü ortadan kaldırıp kadın erkek eşitliğini sağlamadan, kadınların yoksulluktan kurtulmaları beklenemez. Kadınlar, toplum olarak bakım emeğinden sorumlu tutulup buna uygun işlerde yetiştirildiği sürece onların topluma yön veren mesleklerde yer almaları, iş yerlerinde yükselmeleri ve erkeklerle eşit ücret almaları olanaksızdır. Bu nedenle öncelikle kız ve erkek çocukların cinsiyetçi ayırımdan uzak, eşit bireyler olarak büyütülmesi gerekmektedir. Ardından bakım emeğinin kadın ve erkeklerle eşit paylaşılması, bebek

ve çocuklara bakım hizmeti veren kurumların çoğaltılması ve bu kurumların ücretlerinin ucuzlatılması sağlanmalıdır. Kadın yoksulluğunun azaltılmasındaki en geçerli yollar bu uygulamalarla gerçeklik kazanacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR SAVRAN, Gülnur ve Nesrin TURA DEMİRYONTAN (2008). *Kadının Görünmeyen Emeği*, İstanbul: Yordam Kitap.
- BHASIN, Kamla (2003). *Toplumsal Cinsiyet. Bize Yüklenen Roller*, çev. Ayşe Coşkun, Kader Ay, Mine Yalçın, İstanbul: Kadav Yayınları.
- BORA, Aksu (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*, Ankara: STGM Yayınları.
- BUĞRA, Ayşe (2007). *Yoksulluk ve Sosyal Haklar*, Ankara: STGM Yayınları.
- BUTLER, Judith (2012). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- DEMİR, Seher (2003). “Kadın ve Yoksulluk”, *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri (32)*, yay. haz. Gül Erdost, Ankara: Türkiye İnsan Hakları Yayınları.
- ECEVİT, Yıldız (2003). “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?”, *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 83-88.
- ENLWISTLE, Joanne (2012). “Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet”, *Temel Sosyolojik Diktomiler*, çev. İlkay Şahin, Ankara: Birleşik Yayınevi.
- HATTATOĞLU, Dilek (2007). “Yoksulluk Örtüsünün Arkasında: Bazı Kavramlaştırma Sorunlarına Dair”, *EĞitim Bilim Toplum Dergisi* 5(18): 4-29.
- İLKKARACAN, İpek (2012). “Feminist Politik İktisat ve Kurumsal İktisat Çerçevesinde Türkiye’de Kadın İstihdam Sorununa Farklı Bir Yaklaşım”, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*, Toplumsal Cinsiyet Dizisi, haz. Ahmet MAKAL, Gülay TOKSÖZ, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- İLKKARACAN, İpek (2010). *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, İstanbul: Kadın Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Yayınları.
- KAYMAK, Özgür (2011). *Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, İstanbul.
- KEİG (2014). *Esnekleşme ve Enformelleşme Kısacasında Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı*, İstanbul: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu Yayınları.
- KORAY, Meryem (2008). *Sosyal Politika*, Ankara: İmge Kitabevi.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs; USER İnci ve Aylin AKPINAR (2012a). *Kayıp İşçi Kadınlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

KÜMBETOĞLU, Belkıs; USER İnci ve Aylin AKPINAR (2012b). “Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektörlerinde Kayıtdışı Çalışan Kadın İşçiler”, *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi* (Toplumsal Cinsiyet Dizisi), haz. Ahmet Makal ve Gülay Toksöz, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

PEARCE, Diane (1978). “The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare”, *The Urban & Social Change – Review Special Issue on Women and Work*, 11(1/2): 28-36.

SEN, Amartya (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ŞENER, Ülker (2012). “Kadın Yoksulluğu”, *Mülkiye Dergisi*, 36(4): 51-67.

THE WORLD BANK (2014). “Gender at Work A Companion to the World Development Report on Jobs”, Erişim Tarihi: 15.01.2017, <http://www.worldbank.org/en/topic/gender>.

TOKSÖZ, Gülay (2012). “Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emegi”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, der. Saniye Dedeoğlu, Adem Yavuz Elveren, İstanbul: İletişim Yayınları.

TUİK (2006). Kadının Çalışması Hakkındaki Düşünceler-Aile Yapısı Araştırması, Erişim Tarihi: 20.01.2017, <http://www.tuik.gov.tr>.

TUİK (Temmuz 2007). Zaman Kullanım Anketi Sonuçları (2006/119), Erişim Tarihi: 20.01.2017, <http://www.tuik.gov.tr>.

TUİK (Mayıs 2014). Eğitim Durumuna Göre İş Durumu-Hanehalkı İşgücü Araştırması, Erişim Tarihi: 25.01.2017, <http://www.tuik.gov.tr>.

TUİK (2014). “Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013”, *Hayati ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Grubu*, Yayın No: 4153, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

TUİK (Mart 2016). İstatistiklerle Kadın 2015/21519, Erişim Tarihi: 25.01.2017, <http://www.tuik.gov.tr>

URHAN, Betül (2016). “Kadın Emegi ve Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, yay. haz. Feryal Saygılıgil, Ankara: Dipnot Yayınları.

YAMAN ÖZTÜRK, Melda (2010). “Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emegi: 1980’lerden 2000’lere”, *Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emegi (Türkiye Örneği)*, der. Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.